

עבריינות בני נוער בישראל:

מעורבותם של בני נוער מיהודה ושומרון בפעילות לא חוקית כנגד תהליך ההתנתקות^(*)

מלי שחורי, אביטל לאופר

לא ניתן להתעלם מהעובדה כי הנוער הישראלי בכלל, ובני הנוער הימניים דתיים בפרט, הנם בעלי מודעות פוליטית אידאולוגית גבוהה. מודעות פוליטית זו חשובה לאופייה הדמוקרטי של המדינה. למעשה, כדי להגשים חיים של דמוקרטיה תוססת יש צורך באזרחים בעלי מודעות פוליטית המוכנים להיאבק על ערכיהם.

עבריינות נוער במדינת ישראל

אשר אנו דנים בעבריינות נוער הרי למעשה אנו עוסקים בטווח רחב של עברות הנעשות על ידי מתבגרים. למעשה, עבריינות נוער מתייחסת לכל סוגי הפשיעה המבוצעים על ידי אדם צעיר המוגדר על פי החוק כקטין והיא אסורה על פי חוק. בישראל, גיל האחריות הפלילית הנו 12 ועבריינות נוער מתייחסת לגילאים שבין 12 ל-18. על אף התפיסה הרווחת על פיה עבריינות מזוהה בעיקר עם המעמד הסוציו-אקונומי הנמוך, מחקרים מראים כי עברות מתבצעות בכל שכבות האוכלוסייה. בחינה של הסטטיסטיקה הפלילית הרשמית בישראל, לאורך

עשר השנים האחרונות, מצביעה על עלייה במספר התיקים הפליליים שנפתחו לבני נוער על ידי המשטרה בין השנים 1997-2004, ולאחר מכן על ירידה של כ-7%. כך, לדוגמה, בשנת 1997 נפתחו 29,368 תיקים פליליים, בשנת 2004 – 40,456 תיקים ובשנת 2006 – 35,003. מגמה זו של עלייה עד שנת 2004, ולאחר מכן ירידה, בשנתיים האחרונות, בשיעורי הפשיעה המדווחת של עבריינות נוער, נמצאה גם כאשר נבחנו נתונים שפורסמו לגבי תיקים פליליים שנפתחו בגין עברות רכוש, סמים, נשיאת סכין וסחיטה ותיקים בהם היו מעורבים עולים חדשים.

לכאורה, ניתן להניח שמדינת ישראל בדרך הנכונה וממדי הפשיעה בקרב בני הנוער במגמת ירידה. אולם, יש להתייחס בזהירות לנתונים הרשמיים הללו. ראשית, על אף הירידה במספר התיקים הפליליים, הרי שמספרם של התיקים שנפתחו הוא גבוה, לכשעצמו. שנית, יש להתייחס במשנה זהירות לכל

ד"ר מלי שחורי, המרכז האוניברסיטאי אריאל, בשומרון ואוניברסיטת בר אילן; ד"ר אביטל לאופר, המכללה האקדמית נתניה.

סטטיסטיקה רשמית, כל שכן לסטטיסטיקה פלילית רשמית, אשר אינה כוללת מקרים רבים שאינם מדווחים (מסיבות שונות), מקרים שבגינם לא נפתחו תיקים פליליים (והרי ידוע כי מדיניות החוק היא לקולא במקרים בהם מעורבים בני נוער, ובמקרים רבים לא נפתחים תיקים פליליים) ומקרים בהם בני הנוער היו מתחת לגיל האחריות הפלילית.

יתרה מזו, המציאות היום-יומית מצביעה על שכיחות גבוהה של אירועי אלימות לצד עלייה בחומרת העברות שמבצעים בני הנוער, כמו גם לשינויים במגמות העבריינות ובדפוסיה, הבאים לידי ביטוי בירידה בעברות הרכוש ובעלייה בעברות הקשורות בעברות של מין ומוסר, בעברות מחשב ובעברות הקשורות בשימוש בסמים. לדוגמה, מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בשנת 2004, ביצעו 1,874 צעירים בגילאים 12 עד 18 עברות כלפי גוף האדם המלוות באלימות ו-307 צעירים ביצעו עברות כלפי חיי אדם. בנוסף, הסטטיסטיקה הפלילית אינה כוללת את אותם אלפי מקרים של בני נוער שמשתמשים בסמים. על פי דיווחי הרשות למלחמה בסמים, נכון לשנת 2005, אומדן בני הנוער הלומדים והמודים כי השתמשו לפחות פעם אחת ויותר, במהלך השנה, בסמים האסורים על פי פקודת הסמים, עמד על כ-58 אלף. לכך ניתן להוסיף עוד כ-23 אלף המשתמשים בחומרים נדיפים. למותר לציין את הקשר ההדוק שבין שימוש בסמים ובין אלימות ומעשי עבריינות של בני נוער. בנוסף, אל לנו לשכוח את ריבוי מקרי האלימות בבתי הספר, הבאים לידי ביטוי באלימות של תלמידים כלפי תלמידים, כלפי מורים וכלפי רכוש (השחתה, פריצה, גנבה ועוד).

אם כך, בהתייחס לחברה הישראלית, ובהתבסס על נתונים סטטיסטיים אלו, ניתן לומר כי תופעת האלימות והעבריינות של בני נוער אינה תופעה שולית בחברה הישראלית, והיא שכיחה בקרב קבוצות שונות בחברה הישראלית. עם זאת, חשוב לסייג ולהדגיש כי מרבית המתבגרים אינם נוטלים חלק בהתנהגויות עברייניות, אינם מוכרים למשטרה ולשירותי הרווחה ואלה אשר התנסו במעורבות בפעילות עבריינית במהלך גיל ההתבגרות, הפסיקו את מעורבותם בפלילים, לאחר התבגרותם (בן ברוך, 2003). שויביץ (2003) מציין כי מתוך נתונים שיש בידי המשטרה, רק כ-20% מבני הנוער שהיו מעורבים בהתנהגות פלילית, המשיכו לדבוק בדפוסי התנהגות עבריינים בגיל הבוגר.

השפעתם של גורמים חברתיים על עבריינות בני נוער

תאוריות ומחקרים רבים מציעים הסברים לתופעת העבריינות בכלל ועבריינות הנוער בפרט. הסברים ברמת המקרו מיוחסים

בעיקר לתאוריות של דיס-אורגניזציה חברתית, לפיהן תהליכים של שינויים חברתיים כמו הגירה, מצבי מלחמה, חוסר יציבות של מוסדות חברתיים, סביבה חברתית המהווה מודל שלילי לחיקוי והיעדר מנגנוני פיקוח עלולים להוביל לעלייה בשיעורי העבריינות והסטייה. הסברים המתמקדים ברמת המיקרו מיוחסים בעיקר לתאוריות המתמקדות במניעים אישיים של הפרט (צורך לזכות בשייכות, התרגשות, כוח, הכרה ועוד), בגורמים פסיכולוגיים ובגורמים משפחתיים.

קיימת הסכמה כי מאפייני גיל ההתבגרות יכולים להסביר במידה רבה את מעורבותם של בני נוער בהתנהגויות הכרוכות בלקיחת סיכונים ובהתנהגויות עברייניות. תקופת גיל זו מאופיינת כתקופה רווית לחץ המלווה בבלבול, במבוכה ובמשברים סביב תהליך חיפוש הזהות האישית וגיבושו (ego identity), זאת, לצד רגשות מעורבים בכל הקשור לתחושת עצמאות והתנתקות מההורים אל מול הרצון להמשיך ולהישען עליהם, לנטילת אחריות, ולצורך לבנות זהות ייחודית, מחד, ולהשתייך לקבוצת השווים, מאידך. התהליכים הללו מלווים בקשיים ובהתמודדות עם מצבים בהם הנער חש פעמים רבות תחושות של חוסר ביטחון, חוסר שייכות ובלבול. המשברים סביב תקופת גיל זו עשויים להתבטא בהצטרפות לקבוצה עבריינית.

אחת התאוריות המרכזיות שמסבירות את העבריינות בגיל הנעורים היא תאוריית הפיקוח החברתי של הירשי. בהתייחסו לעבריינות פלילית של בני נוער, טען הירשי כי נערים שיש להם קשרים משמעותיים לאנשים ולמוסדות קונבנציונליים, יימנעו מלעבור על החוק והנורמה, בעיקר בשל החשש לפגיעה בסטאטוס שלהם או של האחר המשמעותי. הוא מציג ארבעה גורמי קשר בין היחיד לחברה, הקובעים אם הפרט יציית לחוקים ולנורמות החברתיות, או יפר אותם: התקשרות (Attachment), מחויבות (Commitment), מעורבות (Involvement) ואמון (Belief).

התקשרות מתייחסת בעיקר לקשרים משמעותיים עם סוכני חברות (סוציאליזציה) וסוכני פיקוח חברתי (הורים בעיקר, אולם גם משפחה, בית ספר, קבוצת השווים והקהילה), המשמשים מודל להתנהגות נורמטיבית. קשרים חברתיים חיוביים הם פונקציה של ניסיון קודם עם אותן מערכות; מחויבות מתייחסת למידה בה הפרט מרגיש מחויב לסוכן הסוציאליזציה, לנורמות, למידה בה הוא משקיע בפעילות נורמטיבית ולמידת המוטיבציה שלו להצליח. המחויבות מבוססת על שיקולי רווח והפסד ומוערכת על פי מידת השאיפה של הילד להשתלב בחברה ולהגיע להישגים על פי הנורמות המקובלות בה; מעורבות מתייחסת לזמן המוקדש לפעילות נורמטיבית כמו הכנת שיעורי בית והשתתפות במטלות חברתיות שונות ובמסגרות חברתיות נורמטיביות

תיאור המחקר

בסקר שנערך במסגרת המחקר, השתתפו 147 בני נוער מאזור יהודה ושומרון. בקרב בני הנוער היו 48 בנים ו-98 בנות. גילם נע בין 13 ל-21 שנים, כאשר הממוצע = 15.61 שנים ($SD=1.49$). מרבית בני הנוער הנם ילידי ישראל (92%), דתיים (91%), בנים ובנות להורים נשואים (94%). רוב ההורים מועסקים (92% אבות, 86% אמהות). כשני שלישים מבני הנוער לומדים בבתי ספר דתיים (66%), 18% בישיבות, ו-11% באולפנות. נתוני המחקר נאספו בחודשים יוני-ספטמבר, 2007, כשנתיים לאחר תהליך ההתנתקות.

כלי המחקר

על מנת לבחון את ההבדלים בין בני נוער שנטלו חלק פעיל בהתנגדות לתהליך ההתנתקות, בחינה שנעשתה כשנתיים לאחר ההתנתקות, נעשה שימוש במספר שאלונים: שאלון פרטים אישיים, שכלל שאלות לגבי גיל, מין, רמת הדתיות, רקע משפחתי וכדומה; שאלון לבחינת אופי הפעילות של בני הנוער כנגד תהליך ההתנתקות (פעילויות חוקיות ופעילויות לא חוקיות); שאלון לבחינת הסיבות למעורבות בהתנגדות; שאלון לבחינת תחושות כלפי יישוב המגורים; שאלון הירשי: שאלון שחולק למדדים הבאים: התקשרות (Attachment), מחויבות (Commitment), מעורבות (Involvement) ואמון (Belief). במחקר הנוכחי נבחנו מדדי התקשרות ומעורבות בהקשר ליחסים עם הורים ולחברים, ומדדי המחויבות לפעילות נורמטיבית והאמון במערכת החוק הפורמלית. מדד ההתקשרות כלל שאלות המתייחסות למידת הקשר עם ההורים (לדוגמה, "באיזו מידה הוריק מבינים אותך?", "באיזו מידה אתה מתחשב בדעות של הוריק?", "באיזו מידת הקשר עם חברים (לדוגמה, "באיזו מידה חבריק מבינים אותך?", "באיזו מידה אתה מתחשב בדעות של חבריק?"). מדד המעורבות כלל שאלות המתייחסות לזמן המוקדש לפעילות ומעורבות עם הורים (לדוגמה "באיזו מידה אתה עושה פעילויות עם הוריק, שלא קשורות לשגרת הבית?", "באיזו מידה אתה פעיל בפעילויות הקשורות בקבוצת החברים שלך?"). מדד המחויבות כלל שאלות המתייחסות למידה בה הפרט משקיע בפעילויות קונבנציונליות ומידת המוטיבציה שלו להצליח (לדוגמה, "האם אתה מוכן להתנדב לפעילות חברתית שלא חלה עליה חובת השתתפות?"). מדד האמון כלל שאלות המתייחסות להסכמה עם נורמות וחוק (לדוגמה, "כדי להשיג את המטרות שלי עלי לעשות דברים שלא תמיד בהתאם לחוק", "באיזו מידה תהיה מוכן לעבור על החוק כשהוא מנוגד לתפיסת העולם שלך?").

כמו תנועות נוער ודומיהן. ההנחה היא שנער העסוק בפעילות נורמטיבית אינו מתפנה לעשייה לא נורמטיבית; אמון מתייחס להסכמה עם החוק והערכים המוסריים חברתיים. נער המאמין בערכים, בחוקים ובנורמות החברתיות, יטה פחות להפר אותם. ניתן לסכם ולומר כי נער אשר מקושר רגשית לסוכן חֵבְרוֹת נורמטיבי, בעיקר להורים, יחוש מחויבות כלפי אותו סוכן חֵבְרוֹת, כך יגדל אמונו באותן נורמות חברתיות אותן מייצג סוכן החברות ותגבר מעורבותו בעשייה נורמטיבית.

עבריינות בני נוער על רקע אידאולוגי

מרבית ההסברים להבנת עבריינות בני נוער ובכללן תאוריית הפיקוח החברתי, התייחסו באופן עקבי לעבריינות פלילית. למעשה מעט מאוד מחקרים עסקו בעבריינות בני נוער על רקע אידאולוגי. זאת על אף שמתבגרים הנם קבוצת הגיל הרגישה ביותר להשפעת אידאולוגיה כיוון שהם נמצאים בשלב התפתחותי בו אמיתויות חברתיות מועמדות בסימן שאלה ומוסכמות חדשות נוצרות. למעשה, רק לאחרונה עמדה מדינת ישראל בפני ביטויי עבריינות אידאולוגית בגיל ההתבגרות, על רקע ההתנגדות לתכנית ההתנתקות.

ההכנות לתכנית ההתנתקות בכנסת, באוקטובר 2004, ואישור 'חוק יישום תכנית ההתנתקות התשס"ה', בפברואר 2005, הובילו לגל מחאה שגבר ככל שההכנות לביצוע ההתנתקות התקדמו. ביצוע תכנית ההתנתקות החל ב-15 באוגוסט 2005, כאשר פינוי האזרחים הושלם בתוך שמונה ימים וצה"ל השלים את יציאתו מעזה ב-11 בספטמבר, 2005. בצפון השומרון הסתיימה התכנית עם פינוי מחנה דותן על ידי צה"ל, ב-22 בספטמבר.

האירועים שליוו את תהליך ההתנתקות עוררו קשיים רגשיים וקיומיים רבים. תהליך ההתנתקות שלווה במאבקים ועימותים פיזיים, הוביל לתחושות קשות בקרב המפונים ובקרב מתנגדי התהליך. בני הנוער היו ממובילי ההתנגדות לתהליך ההתנתקות בכל שלביה. חלק מבני הנוער חשו כי מוסדות המדינה ובכללם אף הנהגת ההתיישבות ביש"ע, בגדו בהם. כיום, כשנתיים לאחר תהליך ההתנתקות, עתיד השטחים אינו ברור דיו ותכניות לפינוי אזורים נוספים משטחי יהודה ושומרון עדיין עומדות על סדר יומה המדיני של ישראל.

האירועים הללו, העלו את הצורך לבחון את הגורמים הקשורים לעבריינות אידאולוגית בקרב בני נוער. כיוון שכך, במחקר שעליו מתבסס מאמר זה, נבדקו בני נוער שהיו מעורבים בפעילויות חוקיות ובפעילויות לא חוקיות כנגד תהליך ההתנתקות משטחי עזה ויהודה ושומרון, על רקע תפיסה דתית אידאולוגית.

ההבדלים בין בני הנוער נבחנו על פי מספר מדדים: אופן המעורבות וסוג הפעילות, הסיבות למעורבות, תחושותיהם כלפי היישוב בו הם מתגוררים, מידת מעורבותם והתקשרותם להורים ולחברים, מידת מחויבותם לפעילות קונבנציונלית ומידת האמון שלהם במערכת החוק הפורמלית.

הממצאים הצביעו על דמיון רב במאפייני הרקע הסוציו-דמוגרפיים של בני נוער שהשתתפו בפעילות חוקית ובני נוער שהשתתפו בפעילות לא חוקית. מרבית הנבדקים הם ילידי הארץ, המגדירים את עצמם כדתיים. כשני שלישים מהם לומדים בבתי ספר דתיים

והשאר - בישיבות ובאולפנות. עוד נמצא כי כמעט כל בני הנוער חשים טוב במקום בו הם גרים, הם קשורים ליישוב ולשכנים ומעוניינים להמשיך ולגור ביישוב. ממצאים אלו תואמים ממצאים הנוגעים למבוגרים

המתגוררים ביישובי יו"ש ומצביעים על הקשר החזק שבין הנער למקום מגוריו. לנוכח האפשרות לפינוי עתידי, הרי שיש לקחת עובדה זו בחשבון.

ככלל, כל הנבדקים השתתפו בפעילות כלשהי כנגד יישום תכנית ההתנתקות. הסיבות למעורבות בהתנגדות לתהליך ההתנתקות היו דומות בקרב בני נוער שהשתתפו בפעילות חוקית בהשוואה לבני נוער שהשתתפו בפעילות לא חוקית. ניתן לומר כי הפעילות הייתה בעיקר על רקע תפיסתם האידאולוגית-דתית והרצון לשמור על ארץ-ישראל השלמה. מרבית הנבדקים ציינו את המניעים הללו כמניעים העיקריים לפעולתם והקשר החזק שנמצא בין האמונה הדתית והדאגה לשלמות ארץ-ישראל רק מחזקים טענה זו. ממצאים אלה תואמים ממצאי מחקרים קודמים, המדגישים את מחויבותם של בני הנוער לתפיסתם הדתית-אידאולוגית. ממצאים אלו מצביעים על כך שהפעילות הלא חוקית, כמו גם החוקית, נבעה ממחויבות למערכת הערכים של המתבגר. כלומר, פינוי שטחים מארץ-ישראל, על פי תפיסת הנבדקים עומד בסתירה מוחלטת לאמונתם הדתית והאידאולוגית, אמונה הרואה בהיאחזות בקרקע חשיבות לאומית ומצווה דתית גדולה - כפי שנמצא ביחס לקבוצה החברתית הרחבה אליה הם משתייכים.

עם זאת, על אף שהמניע לפעילות החוקית והלא חוקית היה דומה, ונבע מתוך בסיס אידאולוגי ודתי, הרי שההבדל המרכזי בין הקבוצות נגע לאמון בשלטון החוק. בני הנוער שפנו לפעילות לא חוקית אופיינו ברמה קיצונית יותר של חוסר אמון במערכת החוק הפורמלית. כלומר, בני הנוער שפנו

לעבריינות אידאולוגית הסכימו במידה רבה יותר עם אמירות כמו "זה בסדר גמור לעבור על החוקים אם אתה לא נתפס", או: "כדי להתקדם עליי לעשות דברים שלא תמיד בהתאם לנורמות המקובלות." עובדה זו מצביעה על כך שההבדל בין העברייני האידאולוגי ובין האידאולוג שאיננו עברייני לא נוגע לבסיס של המחויבות לאידאולוגיה אלא נובע, במידה רבה, מהאמון שהוא רוחש למערכות החברתיות הרחבות של שלטון החוק.

ניתן לומר כי המתבגר העברייני האידאולוג מרגיש חוסר אמון כלפי המערכת הרחבה ולכן יטה בקלות רבה להפר את החוק שלדעתו איננו ראוי וצודק. כמו

כן, הוא מקבל חיזוק מהקבוצה הקטנה אליה הוא שייך. כמו שתיאר מרטון (1957), המחויבות לערכי הקבוצה הקטנה גוברת על המחויבות לשמירת ערכי החברה הרחבה ולמעשה מאפשרת את הפרתם.

בכך דומה העברייני האידאולוג לעברייני הפלילי - שתי הקבוצות מתאפיינות ברמות נמוכות של אמון במוסדות החוק ובנורמות החברתיות הרחבות.

למרות הדמיון הקיים בין העברייני האידאולוג ובין העברייני הפלילי על רקע חוסר האמון במערכת החוק הרחבה, הרי שקיים שוני מהותי ומובהק בין שתי הקבוצות. שוני זה מתבטא בהיעדר הבדלים בשאר מדדי הפיקוח החברתי, בין בני נוער שהשתתפו בפעילות חוקית לבני נוער שהשתתפו בפעילות לא חוקית. במילים אחרות העברייני האידאולוג דומה למתבגר האידאולוג שאיננו עברייני במידת הקשר להוריו וחבריו וברמת המעורבות והמחויבות. העברייני האידאולוג הוא בעל קשר חזק אל הוריו וחבריו, בעל מעורבות חברתית רבה ובעל מחויבות חברתית רבה. במאפייניו אלו, הוא איננו שונה משאר בני הנוער הנורמטיביים. זאת, בניגוד לעברייני הפלילי המאופיין בהתקשרות נמוכה להוריו ובמחויבות נמוכה יותר למערכות קונבנציונליות כדוגמת בית הספר, ועל כן סיכויי להימצא בשוליים החברתיים גבוהים יותר.

כיוון שכך, ממצאי המחקר, אך מחזקים את ההנחה כי ההקצנה שבהתנהגות חלק מבני הנוער והעברה על החוק אינם מבטאים נתק ושוניות חברתית, אלא להפך, קשר אל הקבוצה החברתית המצומצמת, אם גם על חשבון המחויבות למערכות חברתיות רחבות יותר. תמיכה לכך ניתן למצוא גם בהיעדר ההבדלים בין העברייני האידאולוג ובין האידאולוג שאיננו עברייני ביחסם ובתחושותיהם כלפי היישוב בו הם גרים. רוב בני הנוער, ללא קשר לאופי פעילותם, מרגישים שייכות למקום מגוריהם ואוהבים את המקום, ולמעשה משתנים אלו הנם משתנים

ההבדל בין העברייני האידאולוג ובין האידאולוג שאיננו עברייני לא נוגע לבסיס של המחויבות לאידאולוגיה אלא נובע, במידה רבה, מהאמון שהוא רוחש למערכות החברתיות הרחבות של שלטון החוק

כמעט ללא שונות. עובדה זו מצביעה על כך שגם העבריים האידאולוגי מקושר היטב לקבוצה החברתית בה הוא חי ובניגוד לעבריים הפילי איננו נמצא בשוליים החברתיים של המערכת. אם כך, ניתן לטעון, כפי שטענו במאמר קודם (2007), שדווקא

שייכותו של המתבגר העבריים האידאולוג לקבוצה החברתית המצומצמת שעל פי ערכיה הוא חי, היא המהווה את המוקד והבסיס ליכולתו להפר את ערכי החברה הרחבה כדי להגשים

את ערכי קבוצתו. כיוון שכך, דווקא במקרה של התנגשות בין נורמות חברתיות פורמליות (חוקים) ובין נורמות חברתיות לא פורמליות (הגשמת ערכים אידאולוגיים-דתיים) כוחם של המנגנונים הבלתי פורמליים גובר.

סיכום

ממצאי המחקר מלמדים כי גם כשנתיים לאחר הפינוי, קבוצת בני הנוער, שנקטו בהתנגדות הכוללת גם פעילות לא חוקית, מבטאת תחושה של חוסר אמון במערכת החוק ויהיו מוכנים במידה רבה לעבור על החוק כשהוא מנוגד לתפיסת עולמם. תפיסה יחסית זו של החוק מסוכנת. כיום, כאשר עתיד השטחים עדיין לוט בערפל ויישובי השומרון חשופים למתח ביטחוני מתמיד, המלווה בחששות מפני פינוי עתידי. יישום תכנית "מפת הדרכים" להסדר במזרח התיכון, הכולל הסכם להקמת מדינה פלסטינית עצמאית לצד ישראל עדיין עומד על הפרק, ותכניות לפינוי אזורים נוספים משטחי יהודה ושומרון עדיין עומדות על סדר יומה המדיני של ישראל. יש בממצאי המחקר הנוכחי (כמו גם בממצאי מחקרנו הקודמים בנושא) כדי להצביע על הסכנה הטמונה בעצם ההתנגשות שבין תפיסת החוק הפורמלי והחוק הלא פורמלי, בקרב קבוצה זו. עבריינות אידאולוגית בקרב בני נוער לא זכתה עד היום

למחקר מספיק, בארץ ובעולם. עם זאת, לא ניתן להתעלם מהעובדה כי הנוער הישראלי בכלל, ובני הנוער הימניים-דתיים בפרט, הנם בעלי מודעות פוליטית אידאולוגית גבוהה. מודעות פוליטית זו חשובה לאופייה הדמוקרטי של המדינה.

למעשה, כדי להגשים חיים של דמוקרטיה תוססת יש צורך באזרחים בעלי מודעות פוליטית המוכנים להיאבק על ערכיהם.

יש לתת את הדעת לבעייתיות היכולה להיווצר כאשר

קבוצת בני הנוער, שנקטו בהתנגדות הכוללת גם פעילות לא חוקית, מבטאת תחושה של חוסר אמון במערכת החוק ויהיו מוכנים במידה רבה לעבור על החוק כשהוא מנוגד לתפיסת עולמם

מתקיימת התנגשות בין ערכי תת-קבוצה בחברה ובין ערכי קבוצת הרוב. הדמוקרטיה אמורה לתת מענה להתנגשויות אלו, אם על ידי מציאת איזונים כגון מצבי "סטטוס קוו" ואם בקבלת העיקרון שבבסיס הדמוקרטיה והוא שהרוב קובע והמיעוט מקבל את דעת הרוב. תפיסה זו משמעה היא כי החוק, משנקבע, הנו לגיטימי ושמירתו לא תלויה בהסכמה עמו.

המחקר הנוכחי מצא כי הבסיס המרכזי לעבריינות אידאולוגית איננו אך ורק התפיסה האידאולוגית בה מאמינה תת-הקבוצה החברתית, אלא חוסר האמון של אותה קבוצה במערכת שלטון החוק. לנוכח מצבו העגום והמתדרדר של שלטון החוק בישראל, עובדה זו מקבלת משנה חשיבות ותוקף. לגיטימיות החוק מהווה את הבסיס לקבלתו, ערעור הלגיטימיות של רשויות שלטון החוק ודרכם ערעור הלגיטימיות של החוק, עלולה להוות את הבסיס לתפיסת החוק כיחסי. באם החוק הוא יחסי, הרי שבמידה והוא איננו משרת את האמונות של הקבוצה אליה אני שייך, הרי שיש לי רשות להתעלם ממנו, או אפילו להפר אותו. תפיסה זו של יחסיות החוק היא, למעשה, פצצת זמן מתקתקת עבור החברה הישראלית, שמזומנים לה עוד אתגרים לא פשוטים בעתיד. ■

[הערה: את רשימת המקורות למאמר ניתן לקבל בפנייה למערכת]

(* המחקר נערך במימון מו"פ אזורי השומרון ובקעת הירדן והמרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון, ובמימון מועצה אזורית שומרון-מהר"ת (מרכז הערכה והתמודדות בחרום).